

KREDITTILSYNET

The Financial Supervisory Authority of Norway

En erfaring rikere – men hva har finansnæringen lært?

Hovedtrekk i finanskrisen - endringer i rammebetingelser.

***Direktør Bjørn Skogstad Aamo,
Kredittilsynet.***

Stavanger Næringsforening 23.10.2009

Bad banking, bad policy, bad regulation

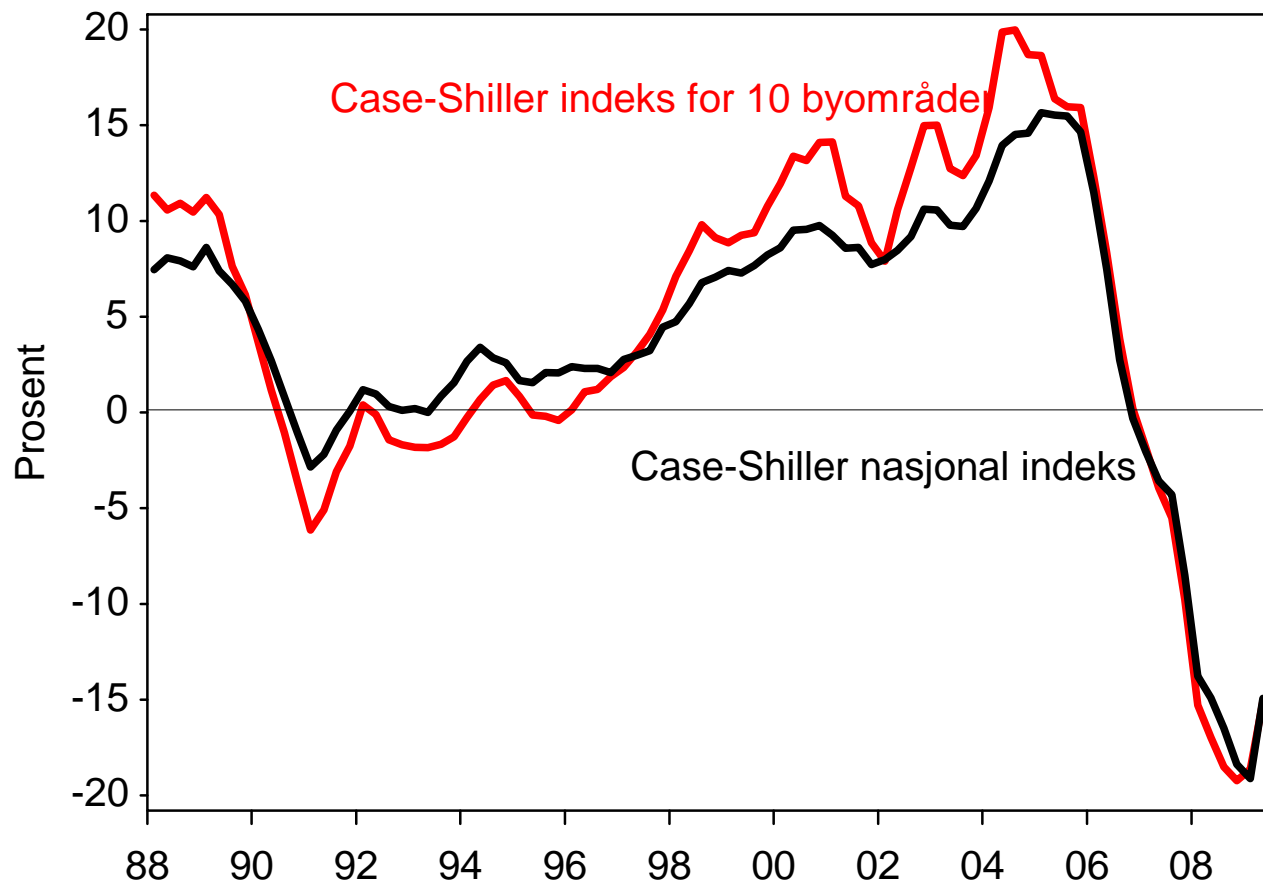
- Skånland omtalte årsakene til bankkrisen i Norge som *"Bad banking, bad policy and bad luck"*. Ikke *"bad luck"* nå internasjonalt – det måtte gå galt !
- Det var *"Bad banking"* når millioner amerikanere fikk subprimelån de ikke kunne betjene som ble solgt i verdipapirpakker til ukritiske investorer.
- Det var *"Bad policy"* når renten var svært lav i mange år slik at mange land fikk boligbobler.
- Det var *"Bad regulation"* når halvparten av US - kredittmarkedet ikke hadde kapitalkrav og banktilsyn og datterselskap (SIV's mv) av banker ikke var inkludert i regnskap og kapitalkrav

Underliggende årsaker – krisen utløst av subprimeskandalen og boligprisfall

- Overforbruk, svært lav sparing og underskudd i USA. Store internasjonale ubalanser.
- Finansmarkedene økte mye raskere enn realøkonomien. Overdreven "Credit creation".
- Innovasjoner og distribusjons-modeller fjernet kontakten mellom bank og kunde.
- Bonuser og andre insentiver svekket risikobevisstheten.
- Investeringsbanker og annen uregulert virksomhet vokste sterkt og var avhengig av løpende markedsfinansiering.

Boligprisvekst i USA

1988 - 1. halvår 2009. Årsvekst.

Årsvekst i juli 2009 for 20 byområder: -13,3 prosent

Kilde: Reuters EcoWin

Fra "Subprime" til Lehman

- Boligprisfallet ga mislighold for *subprime*-lån og ras for verdipapirer (ABS, CDO) bygget på dem.
- Rating-byråene hadde gitt falsk trygghet.
- Investeringsbankene tapte enormt på slike papirer. Banker overalt fikk likviditetsvansker.
- US myndigheter brukte 30 mrd USD for å redde investeringsbank nr 5, *Bear Stearns*. Det ga tillit til at de fire største var sikre og dempet krisen.
- *Da nr 4, Lehman Brothers IKKE ble reddet, ga det mislighold for millioner av låne- og derivatforhold og SJOKKBølger i markedene.*

Lehman Brothers fall

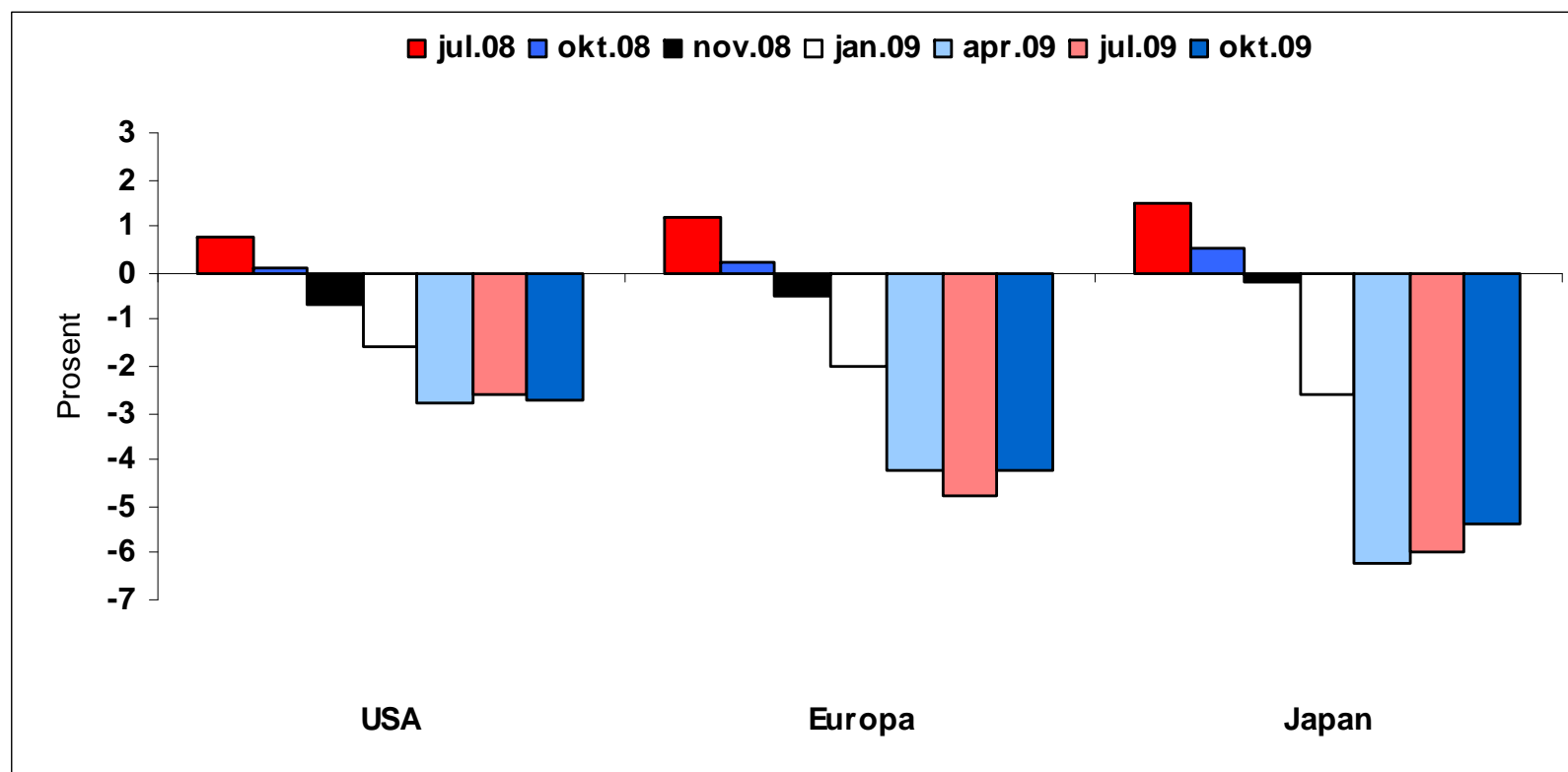
- Ikke planlagt avvikling, lite informasjon, store eksponeringer i Europa. CEBS: *"There is no one in charge over there!"*
- En liten del av kravene har fått dekning. Mange europeiske banker sterkt eksponert. 20 000 handler stoppet på Oslo Børs.
- Interbankmarkedet i dollar brøt sammen, med virkninger også for norske banker. Vanskelig å få dollar. Dollarkurs- og pengemarkedsrente uteble.
- Merrill Lynch overtas av BoA, Goldman Sachs og Morgan Stanley får 22.09. banklisens og starter nedbygging av sine balanser.

Fra finanskrise til dyp realkrise

- **Bankene, særlig i USA og UK, tapte stort på verdipapirer bygd på subprime- og andre lån.**
- **Dette reduserte deres utlånsevne drastisk.**
- **Kredittinnstrammingen ga reduksjon i økonomisk aktivitet (BNP) og sysselsetting i alle større industriland.**
- **Finanskrisen ble forsterket og forlenget av tap som følger realkrisen.**
- **Vi fikk en ond sirkel som det måtte sterke og usedvanlige virkemidler for å bryte ut av.**

Forventet BNP-vekst i 2009

Anslag gitt på ulike tidspunkter. Prosent

Kilde: IMF

Hvorfor norske banker klarte seg bedre (1)

- 1. Vi hadde en bankkrise** – som nøkkelpersoner i banker og hos myndighetene fortsatt husker.
- 2. Liten direkte eksponering mot taps-papirer** – verdipapirer basert på subprime-lån, Lehman, Islandske banker og Madoff fond.
- 3. Helhetlig regulering og ”hands on”- tilsyn** – alle finansinstitusjoner underlagt regulering, kapitalkrav og tilsyn. Tett oppfølging på ledernivå.
- 4. Samordnet overvåking av finansiell stabilitet** – Godt organisert samarbeid mellom departement, sentralbank og tilsyn og god kontakt med bransjeorganer.

Hvorfor norske banker klarte seg bedre (2)

- 5. Troverdig innskuddsgaranti** – Med 2 mill kroner pr innskyter pr bank, er Norge blant få land land som ikke har måttet øke garantien. Håndtering av krisene i Glitnir/Kaupthing på en måte som reddet alle norske innskudd. Politisk garanti hindret tillitssvikt.
- 6. Konsekvent konsolidering av datterselskaper** – aktiv oppfølging av at datterselskapene faktisk inkluderes i regnskap og kapitalkrav både ved rapporteringskrav og i det operative tilsynsarbeidet.
- 7. Streng regulering og bransjepraksis for verdipapirisering** – i praksis begrenset til 75% av bolig- eller annen eiendomsverdi i kredittforetak som konsolideres. Ingen bruk av frittstående SIVs.

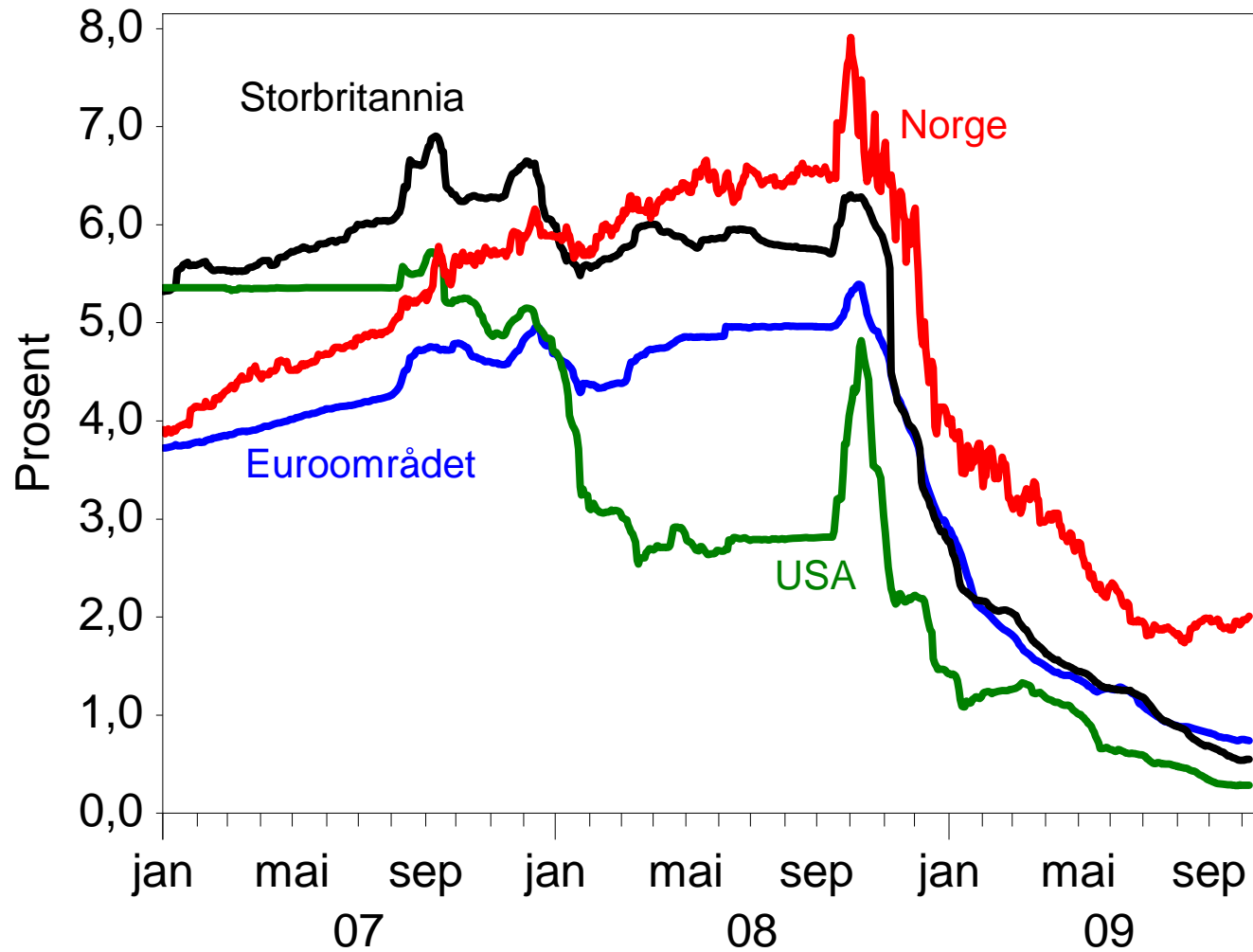
Hvorfor norske banker klarte seg bedre (3)

8. **Brukbar likviditet + raske tiltak** – sårbarheten og den dramatiske svikten i utenlandsfundingen ble raskt møtt med en omfattende offentlig ordning for bytte av gode bank-aktiva til likvide norske statspapirer. Også mindre banker kom med !
9. **God kapitalkvalitet og akseptabelt dekningsnivå** – mindre innslag av dårlig hybridkapital enn ellers i Europa.
10. **Bunnsolid makroøkonomi** – med større handlefrihet i finanspolitikk og i pengepolitikk enn de fleste andre land og sterk vilje hos politiske myndigheter og i sentralbanken til å bruke den.

I Norge kan nedgangen i BNP i 2009 bli om lag 1 prosent. Klart for ny vekst i 2010.

3-måneders pengemarkedsrenter

1. januar 2007 – 7. oktober 2009

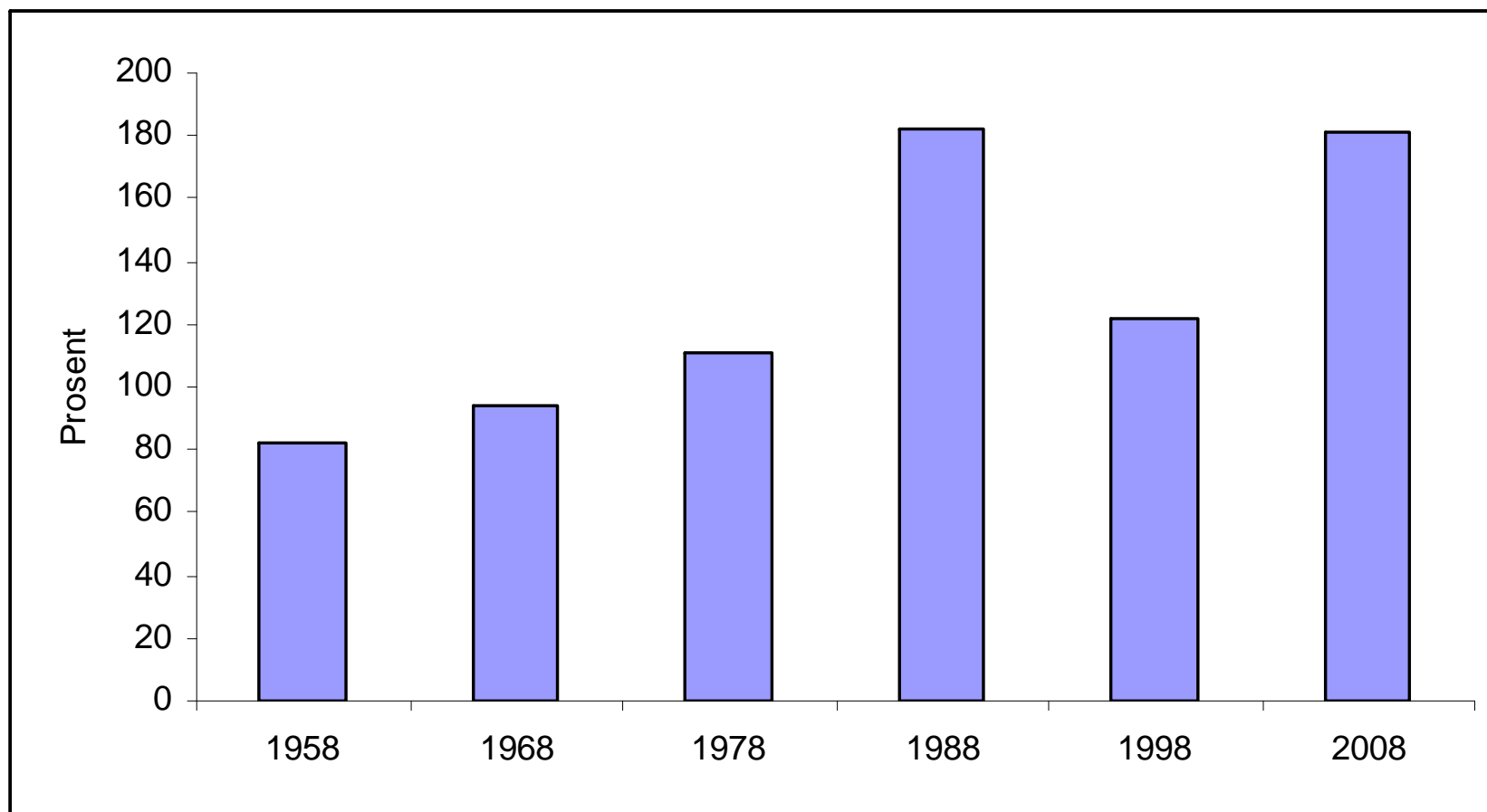

Tiltak for å trygge soliditeten – Finansfondet.

- Bankene må ha betryggende egenkapital for å dekke lånebehov særlig til foretak.
- Internasjonale bank-tap førte til at ”markedskravet” til kjernekapital økte fra 6-7 prosent til 9-10 prosent.
- Ved inngangen til 2009 var det umulig for norske banker å hente egenkapital i markedet.
- Statens finansfond opprettet med 50 mrd. for å kunne møte kapitalbehov fra mange banker, bidro til stabilisering av kredittilgangen. Bra at de største banker kan gå til markedet - fondet brukes av regionale og mellomstore banker.

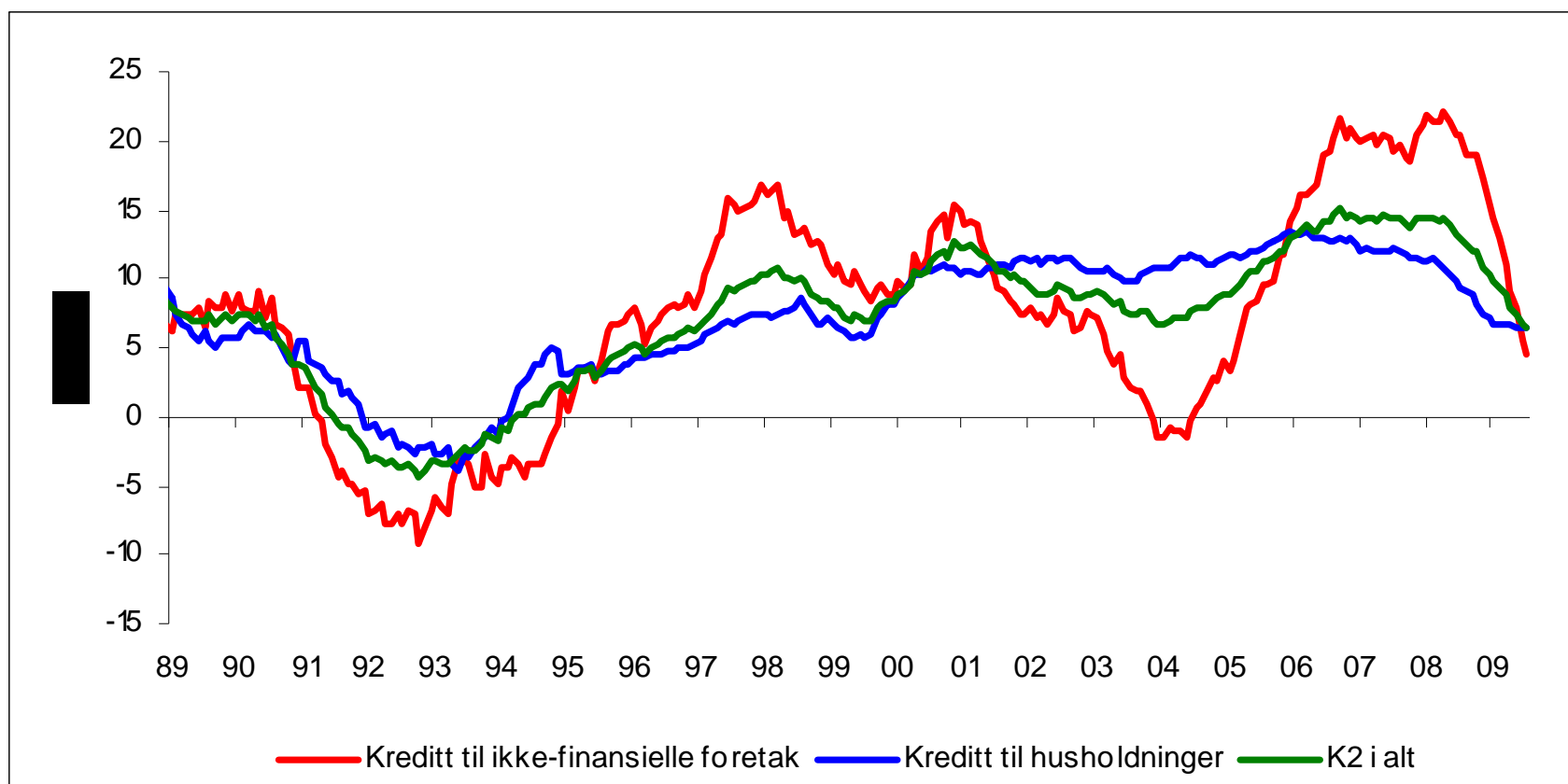
Historisk utvikling av kreditt i Norge

Innenlandske utlån som andel av BNP Fastlands-Norge

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Vekst i kreditt til foretak og husholdninger

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Sårbarhet skapte en bølge av frykt

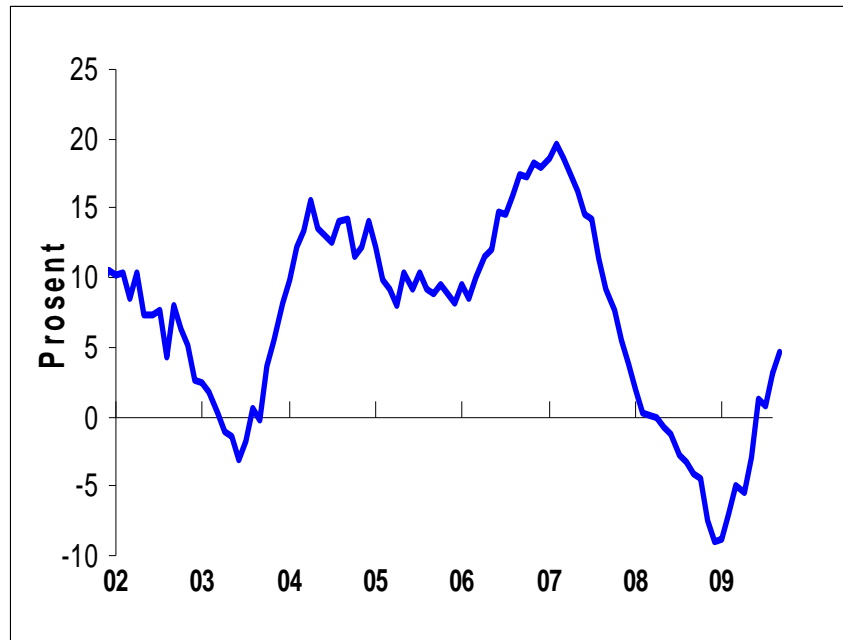
- Kredittilsynet advarte banker og husholdninger mot å låne over 100 % av boligverdien. Likevel var en fjerdedel av lån til boligkjøp utover 100 %.
- Høy gjeldsbelastning, høy belåningsgrad og flytende rente skaper sårbarhet.
- Bruk av rammelån gjør at 1/3 av husholdningenes lån er avdragsfrie. Under 5 % har fastrente.
- I oktober 2008 passerte boliglånsrentene 7½ %. Sammen med inntrykk fra finanskrisen, ga det en **bølge av frykt** i husholdningene (til dels også i bankene): Boligkjøp stoppet. Kjøp av biler, og varige forbruksgoder sank dramatisk.

Bobletendensene i boligmarkedet

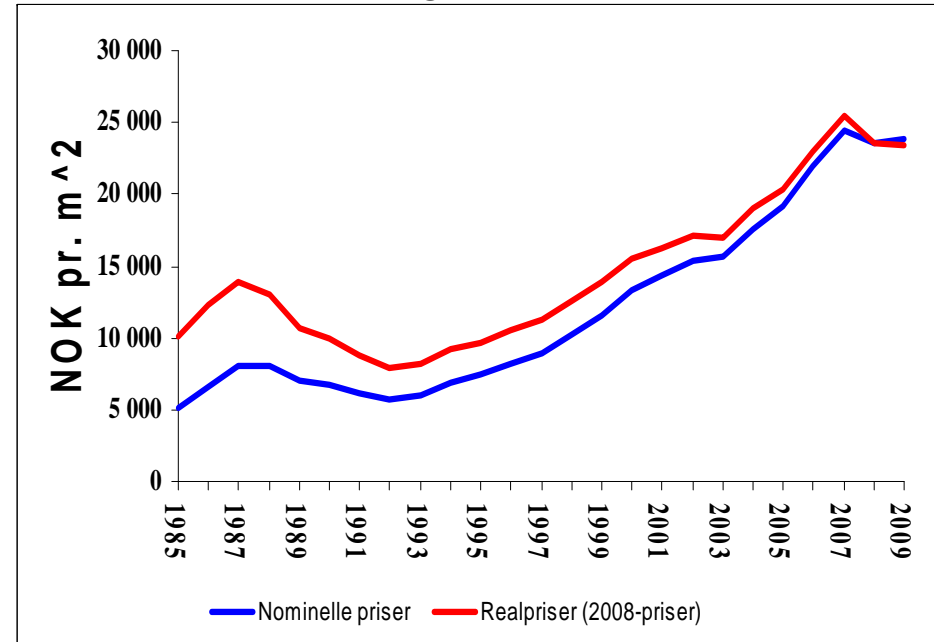
- Lave renter bidro i mange land, også i Norge, til at gjeld og boligpriser vokste sterkt. Kredittilsynet advarte mot for lave renter allerede i 2005.
- Norske boligpriser ble 4-doblet fra 1992 til 2008.
- Fra 2002 til 2008 steg husholdenes gjeld fra 148 prosent av inntekten til nær 200 prosent. For enkelte grupper er tallet vesentlig høyere.
- Renter på gjeld steg fra 4,4 prosent av inntekten i 2005 til 8,2 prosent i 2008. Stor spredning.
- Lavere rente fra Norges Bank ga boliglånsrente på 3 prosent. På kort sikt er gjeldsproblemet redusert og boligmarkedet preget av oppgang og optimisme.

Boligpriser

12-måneders vekst

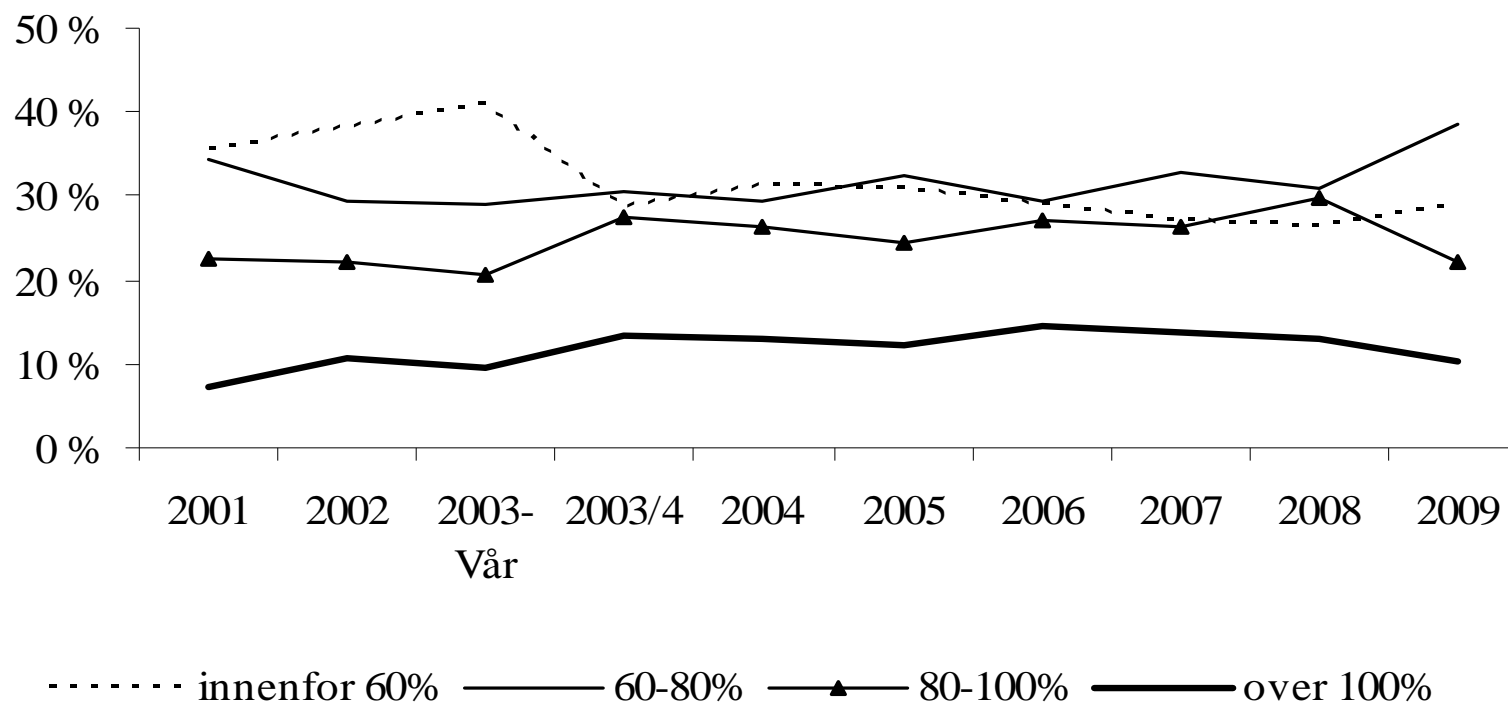
Realpriser og nominelle priser

Kilder: NEF, EFF, ECON Pöyry og Finn.no

Boliglånsundersøkelsen, mai 2009

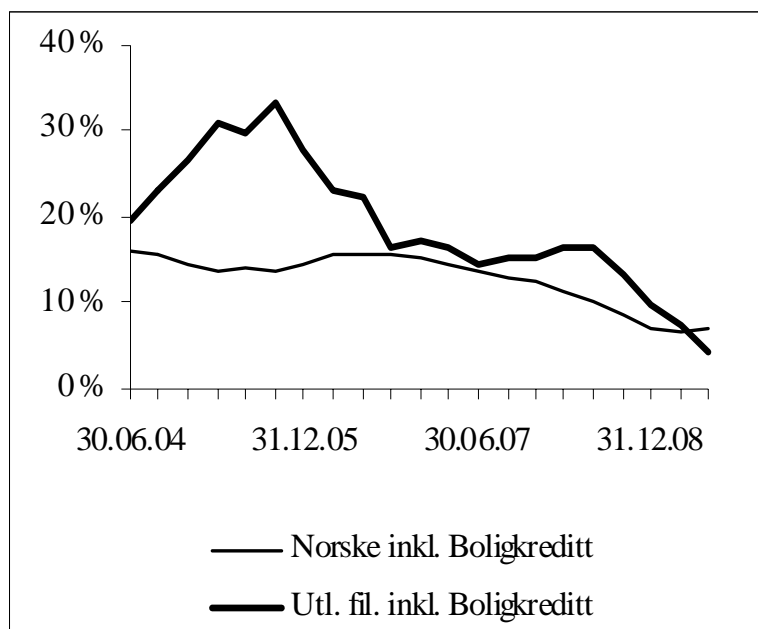
Belåningsgrad for den totale porteføljen*

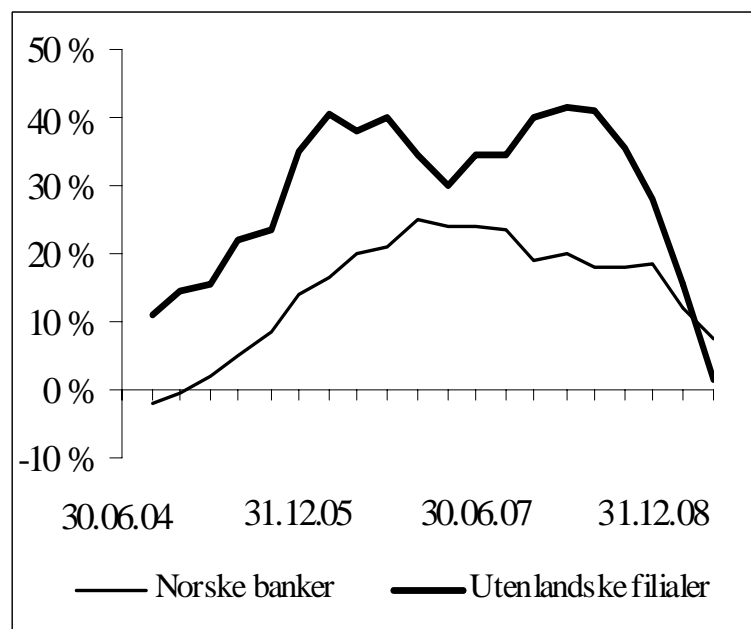
* For 2009 består porteføljen av 100 lån per. bank utbetalt etter 15. april 2009.

Vekst i utlån fra banker til lønnstakere og private foretak

Vekst i utlån til lønnstakere

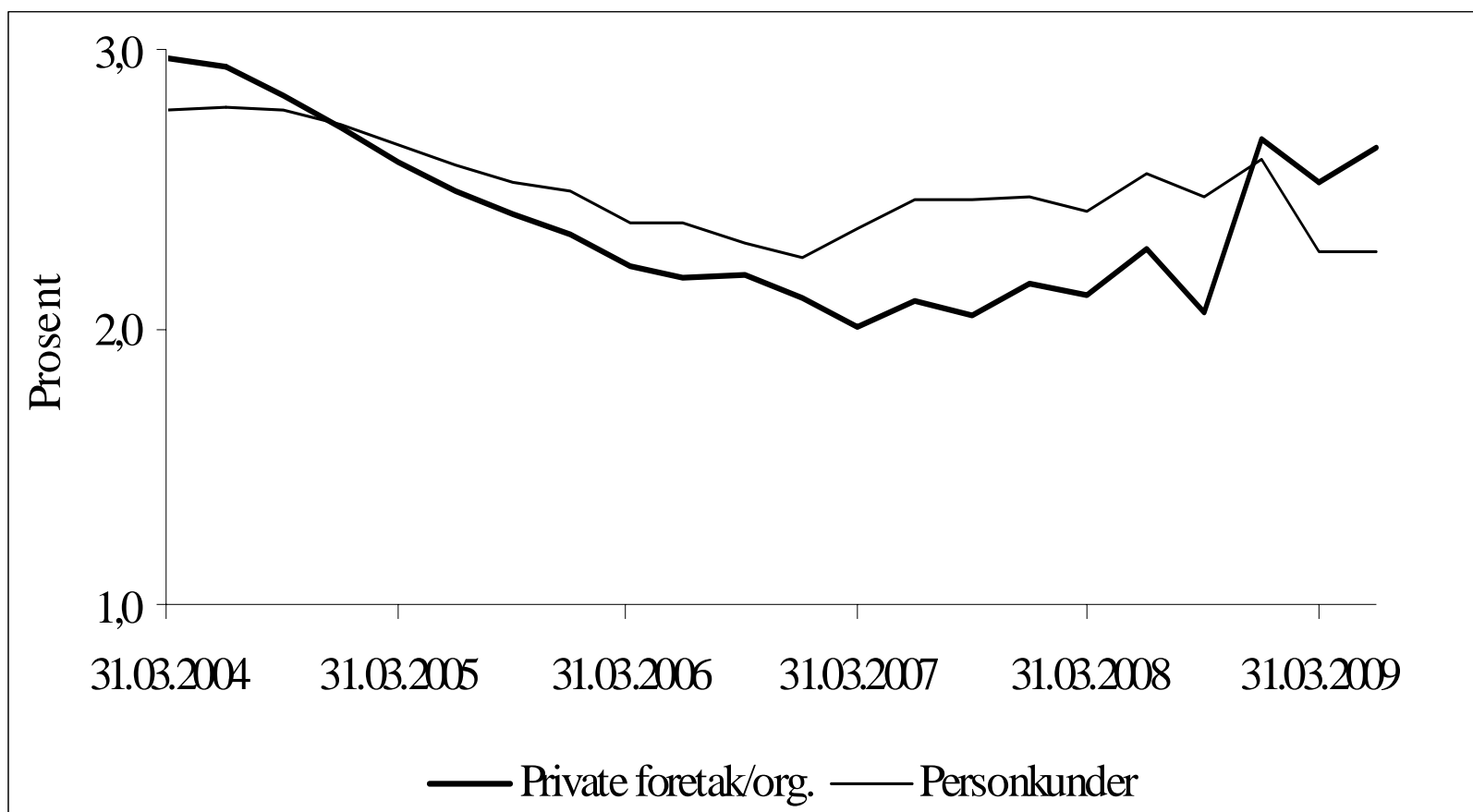
Vekst i utlån til private foretak

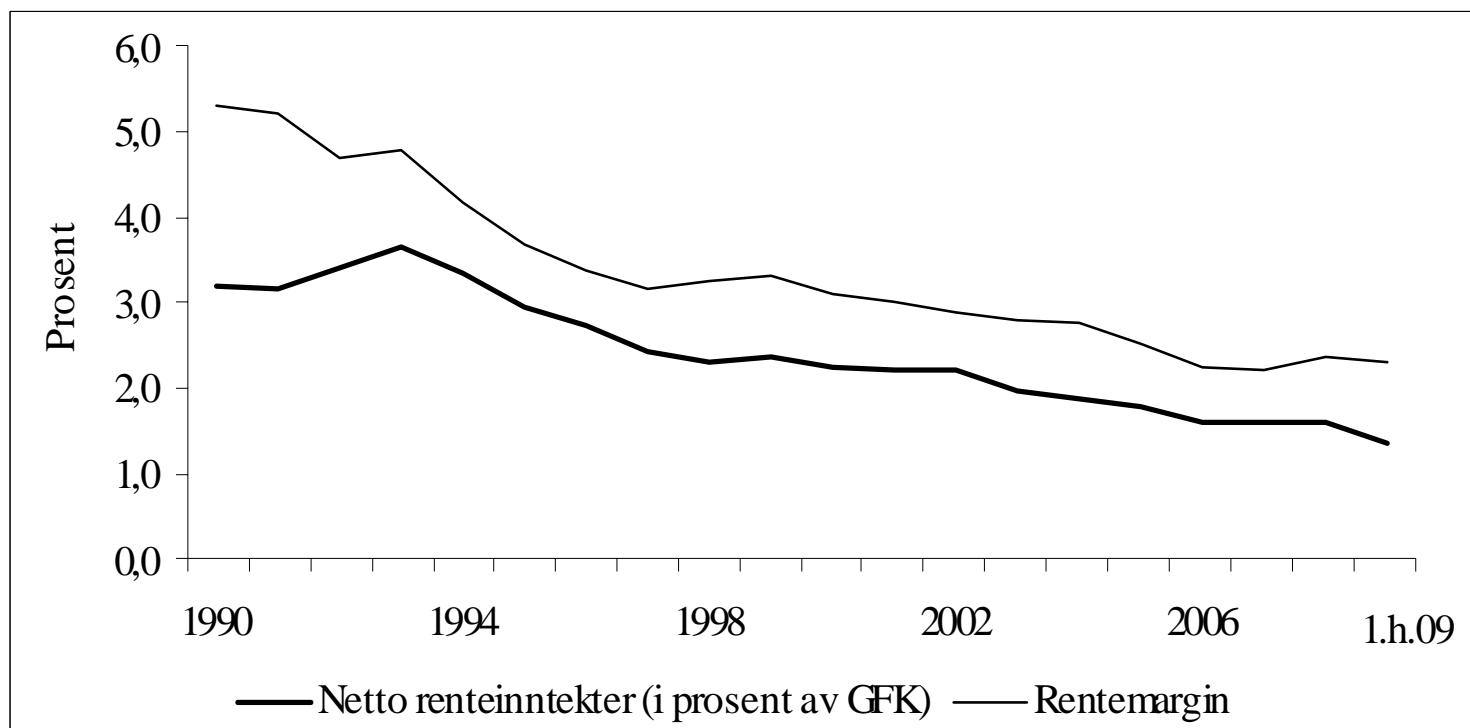
Endringer i kredittpraksis

- Rask normalisering av kredittpraksis overfor husholdninger – noe mer nøktern på bolig og klart strammere for forbrukskreditt.
- Økte tap forbrukslån 1.kvartal, deretter mindre.
- Bedriftene har opplevd klart mer restriktiv risikovurdering der kjente kunder prioriteres framfor nye kunder. Innstramming i praksis moderat. Det er lavere etterspørsel som vil gi kredittnedgang.
- Innstramming i filialenes utlån til foretak ga mindre konkurranse og bidro til økte marginer.
- Det er grunn til å regne med økende konkurranse og lavere margin på lån til bedriftene etter hvert.

Kvartalsvis utvikling i rentemarginer

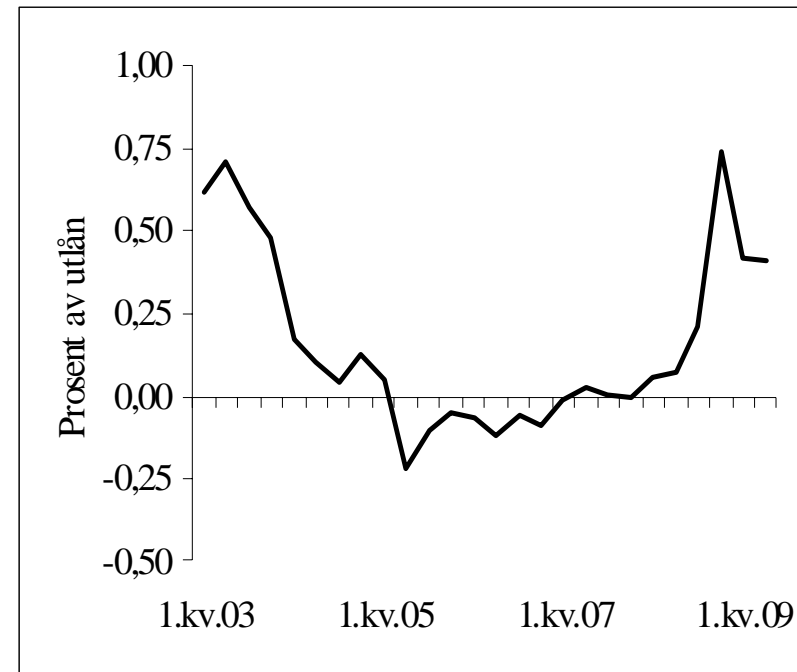
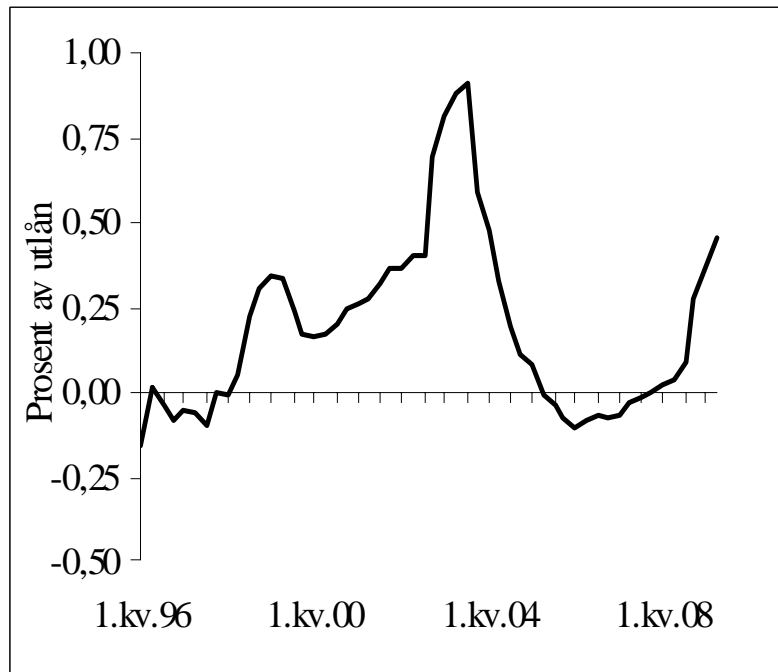
Rentemarginer og netto renteinntekter i bankene*

*Gjennomsnitt for året

Utlånstap (morbank)

Tap på utlån (glidende tap siste 4 kvartaler) Kvartalsvise utlånstap (annualisert)

G20: – TILTAK FOR BEDRE INTERNASJONAL FINANSREGULERING

- Statslederne fra de 20 ledende land drøftet tilsyn og finansreguleringer i Washington 20. nov. 08, i London 2.april og Pittsburgh 24.-25. sept. 09.
- Svikt i regulering og tilsyn en viktig årsak til den største finans- og økonomikrise siden 30-årene.
- Tilsynsorganene: Baselkomiteen (bank), IAIS (forsikring) og IOSCO (verdipapirer) mangler politisk grunnlag for internasjonale reguleringer.
- FN eller IMF har ikke gitt politisk tyngde til tiltak.
- G20-møtene gir håp, men usikkert om G20-rammen gir varig politisk forankring av internasjonale finansreguleringer. Dårligere framdrift i USA enn i Europa så langt.

Den globale agenda

- London-erklæringen uttrykte vilje til regulering og tilsyn med hele finansmarkedet:
 - *” We have agreed that all systemically important financial institutions, markets and instruments should be subject to an appropriate degree of regulation and oversight.”*
 - *”If an activity looks like a bank and sounds like a bank, we will regulate it like a bank” – Adair Turner, Chairman of FSA, UK.*
- ”Huller skal tettes”. Rating-selskaper og hedgefond skal reguleres internasjonalt. Regnskapsreglene samordnes.
- Financial Stability Board (**FSB**) med finansdepartementer, sentralbanker og tilsyn opprettet i Basel. FSB samarbeider med IMF.
- Tiltak for å hindre at bankenes ”remuneration policies” stimulerer overdreven risikotaking.

Den europeiske agenda

- Krisen i Europa møtt med nasjonale tiltak. Nå kommer nye europeiske tiltak for koordinering og styrking av regulering og tilsyn:

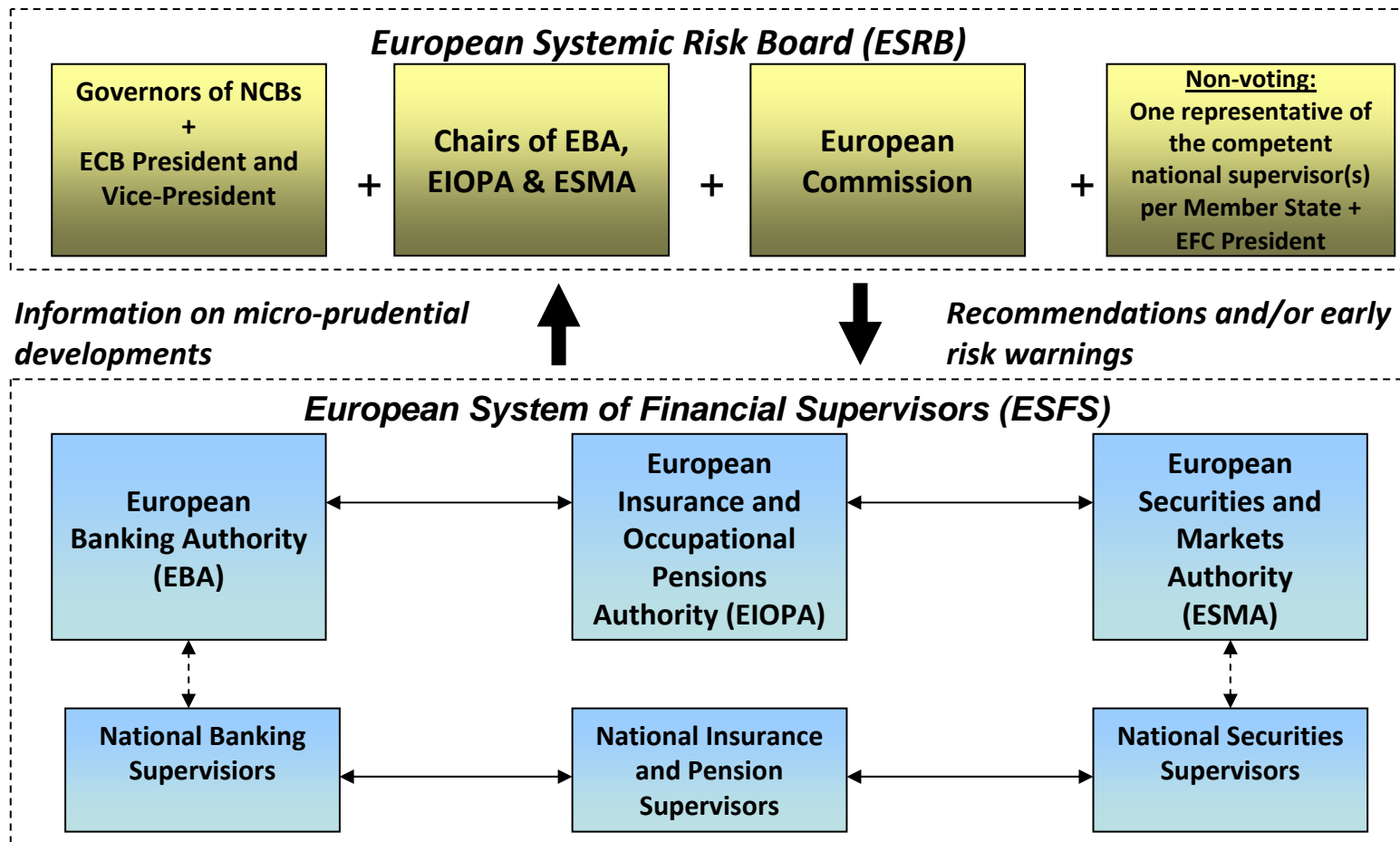
European Systemic Risk Board (**ESRB**):

- Forbedret tilsyn med makro-risiko, i finansielle markeder og økonomien for øvrig. ECB-tilknytning.
- Ledelse og sekretariat i ECB. Sentralbanksjefer fra 27 medlemsland – ledere for EU – tilsynsorganer - og deltakere fra nasjonale tilsyn. Usikkert om plass for EFTA-EØS land som Norge.

European System of Financial Supervisors:

- Forbedret mikrotilsyn bl.a. for grenskryssende virksomhet gjennom tre nye EU-”Authorities”.
- European Banking Authority (EBA), European Insurance and Occupational Pensions Authority (EIOPA), European Securities and Markets Authority (ESMA). EFTA-EØS land observatører.

The new architecture

Bedre og mer kapital for å trygge bankene:

I pressemelding 7. september trekker Baselkomiteen opp hovedlinjer for reformene i kapitalregelverket:

- Økt kvalitet på kjernekapitalen (Tier 1)
- Innføring av et kapitalkrav basert på totalbalansen (“leverage ratio”) som et supplement til det risikobaserte system i Basel II.
- Etablering av en minimums global standard for likviditet, med krav til stress-tester og langsiktig likviditets-dekning.
- Utvikling av et rammeverk for “countercyclical capital buffers” utover minimumskravene.
- Å lage retningslinjer for å redusere system-risikoen ved løsningen av alvorlige problemer i grensekryssende banker (the resolution of cross-border banks.)

Praktisk oppfølging EU og Norge:

- Direktiv om bedre kvalitet på kapitalen vedtatt i EU – nye forskrifter i Norge til våren.
- Direktiv-endringer under arbeid med strengere kapitalkrav gjennom forlenging av overgangsordningene (gulvet) for bruk av modellbasert kapitaldekning fra 2009 til og med 2011 – forskrift i Norge før jul.
- Det kommer enkelte nye krav til likviditet og likviditetsstyring i løpet av 2010 og 2011 både gjennom endrede direktiver og praktiske krav fra den europeiske banktilsynskomiteen CEBS.

Oppsummering

- Strengere internasjonale finansreguleringene må støttes for å unngå nye kriser.
- De konkrete forslag og ”tetting av huller” ser greit ut fra norsk synspunkt.
- Kravene til kapitalens nivå og kvalitet vil øke – Vil forbrukere og næringsliv akseptere de økte krav til inntjening i bankene som det vil medføre?
- Vi har et dilemma i Norge: Den rente som er riktig for å hindre nye boligbobler kan på grunn av skattesystemet være høyere enn det som er godt for kronekurs, bedrifter og arbeidsplasser.